

การอภิปรายเรื่อง “การจัดการและป้องกันอุทกภัยและการเตรียมการในอนาคต” ครั้งที่ 39

โดย นายปราโมทย์ ไม้กลัด

อดีตอธิบดีกรมชลประทาน

ในการประชุมสภามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ครั้งที่ 152

วันศุกร์ที่ 9 ธันวาคม 2554

ณ ห้องประชุมสนั่น สุมิตร อาคารสำนักงานอธิการบดี ชั้น 9

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

.....

นายปราโมทย์ ไม้กลัด อดีตอธิบดีกรมชลประทาน อภิปรายเรื่องอุทกภัยครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2554 สรุปได้ดังนี้
ประวัติศาสตร์การเกิดน้ำท่วม

นายปราโมทย์ ไม้กลัด เล่าว่าการเกิดอุทกภัยร้ายแรงที่กรุงเทพมหานครที่จำได้ในปี พ.ศ. 2485 น้ำท่วมบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เข้ามาถึงพระบรมรูปทรงม้า สถานีรถไฟหัวลำโพง น้ำสูงมากต้องใช้เรือพาย น้ำเจิ่งนองนานนับเดือน ต้นไม้ สวนล้มตายหมด

ในระยะเวลา 35 ปีนับจากปี พ.ศ. 2518 จนถึงปัจจุบันปี พ.ศ. 2554 น้ำได้ท่วมกรุงเทพมหานครและปริมณฑลรวม 11 ครั้ง ในช่วงปี พ.ศ. 2518 พ.ศ. 2521 และ พ.ศ. 2523 กรุงเทพฯ ยังไม่มีระบบป้องกันน้ำไหลไปตามธรรมชาติ ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2523 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริว่าควรมีระบบป้องกันน้ำท่วมในพื้นที่เศรษฐกิจ แต่รัฐบาลก็ยังไม่ได้คิดทำ จนเกิดน้ำท่วมใหญ่ในปี พ.ศ. 2526 หลังจากนั้นระบบป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพฯ ได้เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2527 และพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน

น้ำได้ท่วมกรุงเทพฯ อีกในปี พ.ศ. 2529 พ.ศ. 2533 น้ำท่วมรังสิต มีนบุรี หนองจอก ลาดกระบัง บางพลี บางบ่อ พ.ศ. 2538 มีปริมาณน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาถึง 5,500 ลบ.ม./วินาที ซึ่งโดยปกติแม่น้ำเจ้าพระยาสามารถรับน้ำได้ประมาณ 3,000 ลบ.ม./วินาที น้ำจึงล้นตลิ่งและท่วมพื้นที่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำเป็นอาณาบริเวณกว้างขวาง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานพระราชดำริโครงการแก้มลิงซึ่งเป็นโครงการระบายน้ำเพื่อบรรเทาปัญหาน้ำท่วมกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดย "แก้มลิง" นี้ทำหน้าที่รับน้ำและดึงน้ำท่วมขังในพื้นที่ทางตอนบนมาเก็บไว้ พร้อมกับระบายน้ำออกสู่อ่าวไทยตามจังหวะการขึ้น - ลงของระดับน้ำทะเล โดยอาศัยแรงโน้มถ่วงของโลก และการสูบน้ำที่เหมาะสม

น้ำได้ท่วมอีกในปี พ.ศ. 2539 พ.ศ. 2545 พ.ศ. 2549 และในปี พ.ศ. 2554 นี้เกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ เริ่มประมาณเดือนมิถุนายนน้ำท่วมภาคเหนือตั้งแต่จังหวัดตาก สุโขทัย นครสวรรค์ ลงมาถึงกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลในเดือนตุลาคม และท่วมนานถึงเดือนธันวาคม นับว่าเป็นมหาอุทกภัย

สาเหตุที่เกิดน้ำท่วม

อุทกภัยในปี 2554 เกิดจากปริมาณน้ำฝนตามธรรมชาติ ปริมาณน้ำฝนในภาคเหนือมากกว่าเกณฑ์เฉลี่ย 40% ปริมาณน้ำฝนที่มากที่สุดเมื่อปี 2496 มีจำนวน 1687 มิลลิเมตร แต่ปี 2554 มีมากกว่า น้ำท่วมในปี 2485 เกิดจากแม่น้ำเจ้าพระยาล้นตลิ่งและไหลเข้าพื้นที่ภายในกรุงเทพฯ ตามธรรมชาติ ต่างกับปี พ.ศ. 2554

แม่น้ำเจ้าพระยาล้นตลิ่งตอนบนแล้วโจมตีกรุงเทพฯ ทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันตก ตามสถิติปริมาณน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาที่จังหวัดนครสวรรค์ซึ่งเป็นต้นลำน้ำเจ้าพระยา ปี พ.ศ. 2538 สูงกว่าปี พ.ศ. 2554 แต่ระยะเวลาน้ำท่วมสั้นกว่าจึงไม่รุนแรงเท่าปี 2554 ซึ่งน้ำท่วมนานเกือบ 2 เดือนตลอดพื้นที่ในจังหวัดริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้ประตูระบายน้ำบางโฉมศรี จังหวัดสิงห์บุรี รับน้ำไม่ไหวจึงพัง อีกทั้งแม่น้ำป่าสักไหลมาบรรจบแม่น้ำเจ้าพระยาที่จังหวัดอยุธยา ซึ่งโดยปกติน้ำจะท่วมทุกปี แต่ปี พ.ศ. 2554 น้ำท่วมนาน คั่นกันน้ำรับไม่ไหว น้ำจึงล้นลามไปตามทุ่ง ไหลเข้าสู่จังหวัดปทุมธานี นนทบุรี และกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของน้ำที่ไหลลงที่ต่ำ ประกอบกับเดือนตุลาคมเป็นช่วงน้ำทะเลหนุน ซึ่งปี พ.ศ. 2554 น้ำทะเลหนุนสูงสุดจึงเป็นอุปสรรคในการระบายน้ำลงสู่อ่าวไทย นอกจากนี้น้ำไม่ไหลไปทางแม่น้ำท่าจีนเพราะแผ่นดินไม่เอื้อ หากมีการบริหารจัดการที่ดีโดยผันน้ำเข้าสู่แม่น้ำท่าจีนก็จะช่วยบรรเทาอุทกภัยได้บ้าง

ฤดูฝนในประเทศไทยเริ่มเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม ฝนจะตกน้อยที่สุดในเดือนมิถุนายน กรกฎาคม แต่ปี พ.ศ. 2554 ฝนกลับตกมาก ประกอบกับมีมรสุมทางภาคเหนือตอนบนมากและนานไม่น้อยกว่า 2 เดือน และช่วงปลายเดือนมิถุนายน 2554 ผลกระทบจากพายุดีเปรสชันไหหลำ ทำให้ฝนตกหนักมาก เกิดน้ำท่วมฉับพลัน น้ำป่าไหลหลากในหลายพื้นที่ทางภาคเหนือ 4 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย ตาก พะเยา และจังหวัดน่าน การที่ฝนตกมากทำให้น้ำในเขื่อนมีจำนวนมาก ในขณะเดียวกันสถิติฝนในภาคกลางก็มากเหนือเกณฑ์เฉลี่ย 20% ฝนในภาคอื่น ๆ ก็มากเช่นกัน รวมทั้งภาคใต้ซึ่งฝนตกหนักในเดือนมีนาคมและเมษายน

เขื่อนที่รับน้ำในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามี 2 เขื่อน ได้แก่ เขื่อนภูมิพลที่จังหวัดตาก และเขื่อนสิริกิติ์ที่จังหวัดอุตรดิตถ์ เขื่อนภูมิพลน้ำเริ่มเข้าปลายเดือนมิถุนายน ช่วงต้นหน้าฝนน้ำยังไม่มาก น้ำล้นตลิ่งเดือนกันยายนเขื่อนภูมิพลน้ำยังไม่ล้น เมื่อฝนตกมากเขื่อนได้หน่วงน้ำไว้ จนเดือนตุลาคมพายุยังเข้า น้ำในเขื่อนเลยเส้นสูงสุดจึงจำเป็นต้องระบายออก ซึ่งเป็นช่วงที่น้ำท่วมทุ่งแล้ว เขื่อนสิริกิติ์ ในช่วงต้นหน้าฝนยังมีน้ำน้อยเมื่อมีพายุและรับน้ำฝนเต็มที่จะระบายน้ำออกเป็นระยะตามเกณฑ์ สำหรับเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ที่จังหวัดลพบุรี รับน้ำฝนเต็มที่ทุกปี ปี พ.ศ. 2554 มรสุมซุก น้ำเพิ่มขึ้นมากจึงปล่อยน้ำออกตามเกณฑ์

การบริหารจัดการน้ำในเขื่อนเป็นไปอย่างลำบาก ในระยะแรกน้ำยังไม่มาก ไม่ถึงเกณฑ์ จึงไม่ระบายน้ำออกเพราะไม่ทราบว่าจะมีฝนมากน้อยเพียงใด หากปล่อยน้ำออกจะทำให้น้ำแล้งหลังช่วงฤดูฝนเกษตรกรรมจะเสียหาย แต่เมื่อฝนตกมากก็จำเป็นต้องระบาย จึงมีข้อวิพากษ์วิจารณ์ว่าหากการบริหารจัดการน้ำให้เหมาะสมโดยระบายน้ำตั้งแต่ช่วงแรก เขื่อนก็จะสามารถรับน้ำฝนได้มากกว่านี้ ไม่ต้องระบายออกในช่วงเดือนตุลาคมซึ่งเป็นช่วงน้ำล้นตลิ่งแล้ว

การแก้ไข

แผ่นดินในกรุงเทพมหานครทั้งฝั่งตะวันออก (กรุงเทพฯ) และฝั่งตะวันตก (ธนบุรี) ต่ำกว่าระดับน้ำเจ้าพระยา ผืนดินกรุงเทพฯ จึงเป็นทางน้ำตามธรรมชาติ น้ำท่วมปี พ.ศ. 2554 ระดับน้ำสูงถึง 2.60 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ดังนั้น จึงต้องมีระบบป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพฯ และปริมณฑล และมีการบริหารจัดการน้ำที่ดี มีวิธีการระบายน้ำได้อย่างสะดวก

ในอดีตคลองต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ คลองบางเขน คลองสามเสน คลองบางซื่อ เชื่อมกับแม่น้ำเจ้าพระยาโดยตรง น้ำไหลโดยอิสระไม่มีคั่นกันน้ำ ไม่มีอาคารหนาแน่นเช่นปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเคยรับสั่งตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2523 ให้แก่วิฤทธและป้องกันน้ำท่วม เพื่อไม่ให้ประวัติศาสตร์ซ้ำรอยในอนาคต ด้วยการสร้างกรีนเบลล์ หรือฟลัดเวย์ บนพื้นที่ฝั่งตะวันออก ซึ่งเป็นเส้นทางน้ำไหลผ่านตามธรรมชาติ ทั้งนี้การสร้างกรีนเบลล์ หรือฟลัดเวย์ ไม่เพียงแต่จะช่วยป้องกัน หรือบรรเทาอุทกภัยที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ฝั่งตะวันออกเท่านั้น

แต่ยังช่วยป้องกันไม่ให้น้ำล้นตลิ่งและไหลท่วมพื้นที่ฝั่งตะวันตกด้วย และในปีพุทธศักราช 2538 ได้พระราชทานพระราชดำริให้สร้าง “แก้มลิง” และคลองลัดโพธิ์ ซึ่งคลองลัดโพธิ์ที่จังหวัดสมุทรปราการเป็นทางลัดของน้ำไหลลงสู่ทะเลได้สะดวก รวดเร็วขึ้น โดยช่วยลดระยะทางการไหลของแม่น้ำเจ้าพระยาจาก 18 กิโลเมตรให้เหลือเพียง 600 เมตร รวมทั้งลดเวลาการเดินทางของน้ำจาก 5 ชั่วโมงให้เหลือเพียง 10 นาที ทำให้ช่วยลดผลกระทบจากน้ำล้นตลิ่งเนื่องจากสภาวะน้ำเหนือไหลหลากในช่วงที่ผ่านมาของกรุงเทพฯ และปริมณฑลได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยโครงการฯ นี้สามารถระบายน้ำออกสู่อ่าวไทยได้เฉลี่ยวันละประมาณ 40 ล้านลูกบาศก์เมตร

การแก้ไขปัญหาอุทกภัยนั้น รัฐบาลควรคำนึงแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาดำเนินการอย่างต่อเนื่องชัดเจน รัฐบาล นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้องต้องประสานร่วมมือกันแก้ไขปัญหาอุทกภัยในภาพรวมทั้งประเทศ ไม่แบ่งเขตแบ่งจังหวัด ในอนาคตถ้ากระบวนการไม่สมบูรณ์น่าเป็นห่วงมาก

สรุปการอภิปรายของกรรมการสภามหาวิทยาลัย

1. น้ำที่ไหลมาจากภาคเหนือ น้ำดิน หิน ททราย มาทับถมหลายปีทำให้แม่น้ำเจ้าพระยาตื้นเขิน การขุดลอกแม่น้ำให้ลึกไปจนถึงปากอ่าวอาจจะช่วยได้บ้าง แต่ไม่ตรงประเด็นเพราะกรุงเทพฯ ได้รับผลกระทบหลายด้าน เช่น น้ำฝนจากภาคเหนือ น้ำทะเลหนุน จากประสบการณ์ของนายปราโมทย์ ไม่กล้าพูด พบว่า พื้นดินกรุงเทพฯ ต่ำกว่าระดับน้ำทะเล ถนนสุขุมวิทที่จะออกปากอ่าวสูงกว่า การขุดลอกแม่น้ำลำคลองให้ลึกไม่เพิ่มการไหลของน้ำเพราะคลองต่าง ๆ ไม่มีสโลปของผิวดิน การขุดลอกจะทำให้เป็นท้องกระทะ น้ำขัง

ปัญหาน้ำล้นตลิ่งต้องแก้ไขที่การจัดการ โดยให้ปริมาณน้ำไม่เกินเกณฑ์ 3,000 ลูกบาศก์เมตร แต่ปีนี้ปริมาณน้ำที่จังหวัดอยุธยาประเมินได้ไม่ต่ำกว่า 4,500 ลูกบาศก์เมตรเกินกว่าศักยภาพที่แม่น้ำเจ้าพระยาจะรับได้ ประกอบกับเป็นช่วงที่น้ำทะเลหนุน จึงควรแก้ปัญหาน้ำล้นตลิ่งโดยจัดการให้น้ำไหลออกปากอ่าวได้สะดวก

2. ถ้ามีการบริหารจัดการน้ำในเขื่อนภูมิพลและเขื่อนสิริกิติ์ให้ดีกว่านี้ โดยปล่อยน้ำในช่วงต้นฤดูฝนเมื่อปลายฤดูฝนมีมรสุมฝนมากก็จะรับน้ำได้โดยไม่ต้องระบายน้ำออกซึ่งจะช่วยเรื่องน้ำท่วมทุ่ง

นายปราโมทย์ ไม่กล้าพูด ให้ข้อคิดเห็นว่าการปฏิบัติการน้ำในเขื่อนทำได้ยาก โดยปกติเขื่อนจะระบายน้ำในเดือนกันยายน แต่ในปี 2554 เดือนกันยายนเป็นช่วงที่น้ำท่วมจังหวัดชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทองแล้ว แต่จำเป็นต้องระบายน้ำในเขื่อนเพราะมีมรสุมฝนตกมาก น้ำจะล้นเขื่อน กรณีที่ปล่อยน้ำในช่วงแรกเพื่อพร่องน้ำในเขื่อนให้สามารถรับน้ำในช่วงปลายฤดูฝน ก็ไม่แน่ใจว่าช่วงปลายฤดูฝนจะมีฝนหรือไม่ ถ้าไม่มีฝนจะทำให้เกิดความแห้งแล้ง เกษตรกรจะเดือดร้อน จึงเป็นเรื่องที่ตัดสินใจลำบาก

3. จากประสบการณ์น้ำท่วมครั้งนี้พบว่ามีความไม่สมบูรณ์ในการแก้ปัญหาของภาครัฐ มีข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการ ดังนี้

3.1 ควรลดปริมาณน้ำโดยการระบายน้ำไปสู่แม่น้ำท่าจีน

แม่น้ำที่ไหลลงสู่ปากอ่าวมี 4 สาย ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำบางปะกง น้ำท่วมครั้งนี้ปริมาณน้ำจำนวนมากมหาศาลไหลเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยาเกินกว่าที่จะรับได้ น้ำท่วมล้นฝั่งไปตามทุ่งตั้งแต่จังหวัดนครสวรรค์เรื่อยมาจนถึงกรุงเทพมหานคร ดูจากแผนที่ดาวเทียมจะเห็นว่า น้ำท่วมจังหวัดชัยนาท แต่ไม่เข้าจังหวัดสุพรรณบุรี ไม่เข้าแม่น้ำท่าจีน ถ้ามีการจัดการที่ดีเมื่อน้ำมาถึงจังหวัดชัยนาทแล้วพยายามระบายไปจังหวัดสุพรรณบุรีเพื่อเข้าสู่แม่น้ำท่าจีน จะช่วยลดปริมาณน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาได้ และหากบริหารจัดการระบายน้ำออกไปยังแม่น้ำ 4 สายได้เต็มที่ก็จะไม่ท่วมรุนแรงเช่นนี้

3.2 ควรลอกคูคลอง กำจัดขยะ เพื่อเตรียมระบายน้ำได้สะดวก

น้ำท่วมกรุงเทพฯ ครั้งนี้ พบว่าน้ำไม่สามารถระบายลงคลองที่เตรียมรับน้ำเพื่อให้ไหลออกปากอ่าวได้ คลองปลายทางมีน้ำน้อยเนื่องจากขยะ วัชพืชอุดตันจึงเป็นอุปสรรคต่อการไหลของน้ำ หากมีการเตรียมรับสถานการณ์โดยการกำจัดขยะ ลอกคูคลองก่อนน้ำมา และเมื่อน้ำมาก็ดูแลแก้ไขปัญหาย่างฉับไว เช่นตั้งปั๊มช่วยสูบน้ำในจุดที่มีปัญหา น้ำไหลลงคลองระบายน้ำไม่ได้ ณ ที่ใดต้องเร่งรีบแก้ไขจะช่วยได้มาก

การสร้างอุโมงค์ขนาดใหญ่ของกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 เมตร ความสามารถในการระบายน้ำ 240 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที ยังมีศักยภาพน้อยกว่าแม่น้ำลำคลองตามธรรมชาติ เช่นแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงที่แคบที่สุดกว้าง 300 เมตร ปริมาณการไหลวัดที่บางใหญ่สูงสุด 4,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที และลำคลองที่มีอยู่ขนาดเล็กกว้างประมาณ 10 - 20 เมตร ดังนั้นควรเตรียมการและใช้คลองตามธรรมชาติให้เต็มประสิทธิภาพ

3.3 การบริหารจัดการช่วยเหลือน้ำท่วม ภาครัฐควรประสานทำงานร่วมกันในภาพรวม ไม่ควรแบ่งเขต แบ่งจังหวัด

นายกสภามหาวิทยาลัย ขอขอบคุณนายปราโมทย์ ไหม้กลัด ที่มาบรรยายให้ความรู้ และขอบคุณกรรมการสภามหาวิทยาลัยที่ให้ข้อคิดเห็น

.....